

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

THE DEVELOPMENT OF CONSCIENTIZATION
FOR RURAL COMMUNITY DEVELOPMENT MODEL

Mr. Prasert Kitirattarkarn

A Dissertation Submitted in Partial Fulfilment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy
Curriculum and Instruction Program
Graduate School
Chulalongkorn University

1990

ISBN 974-577-333-6

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การพัฒนารูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนชนบท
โดย นายประเสริฐ กิติรัตน์ตระการ
สาขาวิชา หลักสูตรและการสอน
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.ทีศนา แชมมณี

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นับว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรบัณฑิต

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ ดร.ถาวร วัชรากัย)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.สุจริต เพียรชอบ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.ทีศนา แชมมณี)

.....กรรมการ
(ดร. ม.ร.ว.อคิน รพีพัฒน์)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูรย์ สีนลารัตน์)

.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ทวีวัฒน์ ปิตยานนท์)

พระเสวี วิจิตรัตนตระกูล : การพัฒนารูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนชนบท (THE DEVELOPMENT OF CONSCIENTIZATION FOR RURAL COMMUNITY DEVELOPMENT MODEL) อ.ที่ปรึกษา รศ.ดร.ทีศนา แคมมณี 296 หน้า. ISBN 974-577-333-6

9

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนชนบทที่มีสมมุติฐานคือ หลังการทดลองใช้รูปแบบ คนในชุมชนจะมีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม โดยมีผลการดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 4 ขั้นตอนคือ (1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนและการสร้างจิตสำนึกเพื่อนำมาพัฒนารูปแบบ (2) การร่างรูปแบบและการปรับปรุงรูปแบบก่อนการทดลองใช้ (3) การทดลองใช้รูปแบบในสถานการณ์จริงของชุมชนอีสาน 1 ชุมชน (4) การประเมินผลเพื่อปรับปรุงรูปแบบหลังการทดลองใช้

สาระสำคัญของรูปแบบ

รูปแบบนี้สร้างขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้นำชุมชนนำไปใช้ในการพัฒนาคนในชุมชนชนบทให้มีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่เพิ่มมากขึ้นและมีแนวความคิดที่เป็นหลักการในการสร้างรูปแบบคือ การทำกิจกรรมพัฒนาที่จะส่งผลต่อการพัฒนาจิตสำนึกของคนในชุมชน จะต้องเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการและวิถีชีวิตของชุมชน คนในชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างเต็มที่ การใช้รูปแบบ มี 3 ขั้นตอนคือ (1) ผู้นำชุมชนได้รับการกระตุ้นให้เห็นความจำเป็นและความสำคัญของการสร้างจิตสำนึก (2) ผู้นำชุมชนศึกษาความรู้และกระบวนการสร้างจิตสำนึก (3) ผู้นำชุมชนและตัวแทนชุมชนดำเนินกิจกรรมสร้างจิตสำนึกร่วมกับตัวแทนชาวบ้านใช้เวลาในการดำเนินกิจกรรมทั้งสิ้นประมาณ 80 ชั่วโมง ใน 16 สัปดาห์ต่อเนื่องกัน

ผลการวิจัย

หลังการทดลองใช้รูปแบบพบว่า คนในชุมชนมีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนมากขึ้น แสดงออกโดยมีความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมสอดคล้องกับหลักการและกระบวนการพัฒนาชุมชนมากขึ้น ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานของการวิจัยและการใช้รูปแบบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับดี ผู้ใช้มีความพึงพอใจต่อรูปแบบในระดับมากที่สุด ซึ่งผ่านเกณฑ์การประเมินที่ตั้งไว้ ถือว่ารูปแบบดังกล่าวมีประสิทธิภาพ

จากการวิจัยพบว่า กระบวนการของรูปแบบมีส่วนทำให้กลุ่มเป้าหมายมีความกล้าคิดและคิดเป็น และได้ออกพบความจริงเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนว่า ชาวบ้านสนใจและต้องการกิจกรรมพัฒนาที่สามารถเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว และพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น โดยที่กิจกรรมนั้นจะต้องไม่ทำลายวิถีชีวิตของชุมชน

ภาควิชาคณะครุศาสตร์ศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน.....
ปีการศึกษา2532.....

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

พิมพ์โดยสำนักพิมพ์คลังสื่อวิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่

PRASERT KITIRATTARKARN : THE DEVELOPMENT OF CONSCIENTIZATION
FOR RURAL COMMUNITY DEVELOPMENT MODEL. THESIS ADVISOR :
ASSO. PROF. TISANA KHEMMANI, Ph.D. 296 pp .

The purpose of this research was to develop a model of conscientization for the rural community. It was aimed that the conscience for community development of the rural people will increase after using the model. (The conscience for community development would be determined by the congruency of knowledge attitude and behavior of the people with the principle and process of community development.)

The research procedures were as follows : 1) Studying basic data on community development and conscientization 2) Drafting the model and improving it before the experiment 3) Testing model by implementing it in a rural community 4) Evaluating and revising the model.

The Model's Components were as follows :

Purpose. This model was prepared for the village leaders to work with their people in the community in a way that helped increasing their conscientization for community development.

Principles. The conscience for community development of community people will be increased if their development project was in accordance with their way of life, relevant to the community needs and problems, and provided opportunity for a true participation.

Processes. The model consisted of three main activities: 1) The village leaders were stimulated to the model 2) The village leaders got knowledge of conscientization and community development processes 3) The village leaders implemented community development processes in their selected projects.

Results. After the experiment, people involved in using the model had knowledge, attitude and behaviors which were more congruent with the community development principles and processes than before the experiment, their satisfaction in using the model was at the highest level. It was also found that the processes in the model encouraged the people involved to think critically. Moreover, the people in the community expressed interest and need for the kind of activities or projects which will increase the income of the families, and those activities or projects should not interfere with or destroy their ordinary ways of living.

ภาควิชา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
สาขาวิชาหลักสูตรและภาควิชา.....
ปีการศึกษา2532.....

ลายมือชื่อนิติกร
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีขั้นตอนการดำเนินการหลายขั้นตอน แต่ละขั้นตอนต้องใช้เวลา
งบประมาณ ค่าปรึกษาหารือ รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในขั้นการ
สัมมนาเพื่อพิจารณาความเหมาะสมของรูปแบบและการทดลองใช้รูปแบบในชุมชนบ้านรัตนะ
ตำบลโนนทอง อำเภอแวงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น ทุกขั้นตอนสามารถดำเนินการให้บรรลุ
เป้าหมายได้เป็นอย่างดีเพราะความอนุเคราะห์ ความร่วมมือ กำลังใจและการอำนวยความสะดวก
ความสะดวกของผู้มีพระคุณทุกท่านซึ่งมีมากจนไม่สามารถกล่าวได้ครบถ้วน ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. ทิศนา แชนมณี ที่กรุณาให้คำปรึกษา
แนะนำ ตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณอาจารย์สน รูปสูง รองศาสตราจารย์ ดร. กัญญา แก้วเทพ
และศาสตราจารย์อุณา นพคุณ ที่กรุณาให้คำปรึกษาและขอคิดเห็นต่อการสร้างและร่วม
พิจารณาความเหมาะสมของรูปแบบ

ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์วันรักษ์ มิ่งมณีนาคนิ คร. ยูวัฒน์ วุฒิเมธี
อธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน ที่กรุณาให้ความร่วมมือในการพิจารณาความเหมาะสมของ
รูปแบบ

ขอขอบพระคุณท่านอาจารย์ใหญ่บ้านรัตนะ ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนชุมชน ตัวแทน
ชาวบ้านและชาวบ้านรัตนะ ตำบลโนนทอง อำเภอแวงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น ทุก ๆ คนที่
ได้ให้ความร่วมมือในการทดลองใช้รูปแบบเป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณอาจารย์วิชัย รัตนเมธีและครอบครัว ที่อำนวยความสะดวกด้าน
ที่พัก อาหาร และขนานนามต่าง ๆ ตลอดเวลาของการทดลองใช้รูปแบบ

ขอขอบคุณ คุณจวง เหมชัยภูมิ และคุณสมพงษ์ ปราบบำรุง ที่กรุณาอำนวยความสะดวก
สะดวกและเป็นผู้ช่วยวิจัยในการทดลองใช้รูปแบบที่หมู่บ้าน

ขอขอบคุณ คุณอภิรักษ์ สีลาเชษฐวงศ์ และคุณทรรศณีย์ กิติรัตนตระกูล ที่
ได้ร่วมจัดการด้านการพิมพ์ การสำเนาเอกสารตลอดการวิจัย

ขอขอบพระคุณมูลนิธิดวงประทีปที่ให้ทุนวิจัย 25,000.00 บาท และ
คุณประชา (ชาคริต) กิติรัตนตระกูล ผู้จัดการและเจ้าของโรงปูนชาวสองพี่น้อง
อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา ที่ให้ทุนในการจัดพิมพ์วิทยานิพนธ์ 15,000.00 บาท

ขอขอบพระคุณผู้ให้ความช่วยเหลือที่ไม่ได้ออกนาม ณ ที่นี้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญภาพ.....	ฉ
บทที่	
1. บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์.....	6
ขอบเขตของการวิจัยและเงื่อนไขของรูปแบบ.....	6
สมมุติฐานของการวิจัย.....	7
คำจำกัดความ.....	7
วิธีดำเนินการวิจัย.....	8
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	9
2. บรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10
การพัฒนาชุมชน.....	10
ความหมายของคำว่า "พัฒนา".....	10
ความหมายของคำว่า "ชุมชน".....	11
ความหมายของคำว่า "พัฒนาชุมชน".....	11
เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน.....	15
ปรัชญาและหลักการพัฒนาชุมชน.....	17
ขั้นตอนการทำงานพัฒนาชุมชน.....	19

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาชุมชน.....	21
การติดตามและประเมินผลการพัฒนาชุมชน.....	23
เครื่องชี้วัดในการพัฒนาชุมชน.....	24
ปัญหาการดำเนินงานพัฒนาชุมชน.....	31
การสร้างจิตสำนึก.....	33
จิตสำนึก.....	33
ประเภทของความสำนึก.....	35
การสร้างจิตสำนึก.....	36
การวิจัยเพื่อสร้างจิตสำนึก.....	36
โครงการที่ประสบผลดีด้านการพัฒนาจิตสำนึก.....	42
โครงการสรรโหวทัยของศรีลังกา.....	42
โครงการ"Saemual Undong" ของเกาหลีใต้..	49
ความพยายามพัฒนากำลังคนด้านจิตใจในสังคมไทย....	52
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	54
3. วิธีดำเนินการวิจัย.....	63
การศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนและ	
การสร้างจิตสำนึก.....	63
การศึกษาจากเอกสาร.....	63
การศึกษาพฤติกรรมและจิตสำนึกในการเข้าร่วมงาน	
พัฒนาชุมชน.....	64
การยกกร่างรูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน...	66
การวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปสาระสำคัญ.....	66
การกำหนดโครงสร้างและส่วนประกอบของรูปแบบ....	66
การกำหนดรายละเอียดของรูปแบบ.....	66

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
การสร้างสื่อ วัสดุอุปกรณ์ประกอบรูปแบบ.....	67
การสร้างเครื่องมือวัดประสิทธิภาพของรูปแบบ.....	67
การพิจารณาความเป็นระบบของรูปแบบ.....	69
การปรับปรุงรูปแบบก่อนการทดลองใช้.....	70
การทดลองใช้รูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน.	71
การเลือกชุมชน.....	71
การจัดเตรียมการทดลองใช้รูปแบบ.....	71
การเลือกกลุ่มเป้าหมาย.....	71
การดำเนินการทดลองตามรูปแบบที่พัฒนาขึ้น.....	72
การสรุปประเมินผล ปรับปรุงรูปแบบการสร้างจิตสำนึก...	74
การประเมินเพื่อพิจารณาประสิทธิภาพของรูปแบบ.....	74
การปรับปรุงรูปแบบหลังการทดลองใช้.....	75
4. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลและการพัฒนารูปแบบ.....	77
ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนและ	
การสร้างจิตสำนึก.....	78
ผลการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลในชุมชน.....	78
ผลการศึกษาภาคสนามในชุมชน.....	81
การยกร่างรูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน...	86
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานและสรุปสาระสำคัญ	
เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน.....	86
ผลการกำหนดโครงสร้างและส่วนประกอบของรูปแบบ..	88
ผลการกำหนดรายละเอียดของรูปแบบ.....	90
ผลการสร้างสื่อ วัสดุอุปกรณ์ประกอบรูปแบบ.....	94
ผลการสร้างเครื่องมือเพื่อใช้วัดประสิทธิภาพของรูปแบบ	94
ผลการพิจารณาความเป็นระบบของรูปแบบ.....	95
ผลการปรับปรุงรูปแบบก่อนการทดลอง.....	97

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ผลการทดลองใช้รูปแบบฯในการพัฒนาชุมชน.....	97
ผลการเลือกชุมชน.....	97
ผลการจัดเตรียมการทดลองใช้รูปแบบ.....	99
ผลการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง.....	99
ผลการใช้รูปแบบตามแผน.....	101
ผู้นำชุมชนได้รับการกระตุ้นให้สนใจใช้รูปแบบ.....	102
ผู้นำชุมชนศึกษาความรู้เกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึก..	106
ผู้นำชุมชนศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน.....	108
ผู้นำชุมชนดำเนินการฝึกอบรมตัวแทนชุมชน.....	111
ผู้นำชุมชนให้ตัวแทนชุมชนดำเนินกิจกรรมสร้าง จิตสำนึก.....	115
ผู้นำชุมชนให้ตัวแทนชุมชนเผยแพร่แผนการแก้ปัญหา ให้กับคนในชุมชน.....	120
ผู้นำติดตาม ประเมินผลการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึก ..	125
ผลการประเมินเพื่อการปรับปรุงรูปแบบ.....	127
ผลการประเมินเพื่อพิจารณาประสิทธิภาพของรูปแบบ..	127
ผลการประเมินความรู้ของกลุ่มเป้าหมาย.....	127
ผลการประเมินเจตคติของกลุ่มเป้าหมายทั้งก่อนและหลัง การใช้รูปแบบ.....	131
ผลการประเมินพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมาย ก่อนการทดลอง.....	135
ผลการประเมินพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมาย หลังการทดลอง.....	136
ผลการประเมินเจตคติของกลุ่มเป้าหมาย ระหว่างการทดลอง.....	137

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ผลการประเมินเจตคติของกลุ่มเป้าหมาย	
หลังเสร็จการทดลองใช้รูปแบบ.....	140
ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนอันเป็นผลเนื่องมาจาก *	
การทดลองรูปแบบ.....	142
ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ.....	142
ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้รูปแบบ.....	143
สรุปผลการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกของกลุ่มเป้าหมาย	
จากผลการทดลองใช้รูปแบบแล้ว.....	147
ผลการปรับปรุงรูปแบบหลังการทดลองใช้.....	149
5. สรุปผลการวิจัย อภิปรายและข้อเสนอแนะ	153
วิธีดำเนินการวิจัย.....	153
สรุปผลการวิจัย.....	155
อภิปรายผลการวิจัย.....	162
ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มเป้าหมายมีจิตสำนึกในการพัฒนามากขึ้น..	163
กระบวนการในรูปแบบมีส่วนเอื้อต่อการเปลี่ยนแปลง	
จิตสำนึกของกลุ่มเป้าหมาย.....	165
ข้อดีและข้อด้อยของกระบวนการวิจัย.....	167
ข้อเสนอแนะ.....	169
บรรณานุกรม.....	173
ภาคผนวก.....	180
ผนวก 1. หนังสือขอเชิญเข้าร่วมการสัมมนาเพื่อพิจารณาความเหมาะสม	
ของรูปแบบ.....	181
ผนวก 2. รายชื่อผู้เข้าร่วมการสัมมนา.....	183

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ผนวก 3. หนังสือขอความร่วมมือในการทดลองใช้รูปแบบ.....	184
ผนวก 4. รูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนชนบท ฉบับปรับปรุงหลังการทดลอง.....	186
ผนวก 5. เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบ.....	277
ผนวก 6. ตัวอย่างความคิดเห็นจากการบันทึกของผู้ใช้รูปแบบ.....	288
ผนวก 7. บันทึกพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมาย	292
ผนวก 8. บันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมาย (1).....	294
ผนวก 9. บันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมาย (2).....	295

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 ลักษณะของการพัฒนาทางสาขกลในรอบ 30 ปี.....	2
2 รายละเอียดของเครื่องมือที่ใช้วัดประสิทธิภาพของรูปแบบ.....	68
3 รายละเอียดของขั้นตอนการทดลองใช้รูปแบบในการพัฒนาชุมชน.....	73
4 โครงสร้างด้านเวลา กิจกรรม เนื้อหาและผู้เกี่ยวข้องในรูปแบบ.....	89
5 คณะบุคคลที่ร่วมทดลองใช้รูปแบบในการพัฒนาชุมชน.....	100
6 ผลการประเมินเจตคติของผู้นำชุมชนเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ทั้งก่อนและหลังการใช้รูปแบบ.....	131
7 ผลการประเมินเจตคติของตัวแทนชุมชนเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ทั้งก่อนและหลังการใช้รูปแบบ.....	133
8 วิธีการประเมินเพื่อพิจารณาประสิทธิภาพของรูปแบบ.....	146
9 ผลการประเมินเพื่อพิจารณาประสิทธิภาพของรูปแบบ.....	148

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชน.....	16
2	การวิจัยเพื่อสร้างจิตสำนึก.....	41
3	ขั้นตอนการวิจัย.....	76
4	ขั้นตอนของรูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน.....	93